

* هر دانش آموز برای کسب نمره مطلوب مستمر کتبی و پیاپی ۴ باید انقلاب اسلامی از این نمرت را انتخاب نموده و از منابع و مآخذ رسمی و معتبره در برده هر یک محقق و مفید اشکات اصلی را فرا بگیرد.
- مآخذ این نمرت بهارهای انقلاب و فرهنگنامه بهارهای انقلاب اسلامی
- تألیف: مرکز اسناد انقلاب اسلامی، تهران، زمستان ۱۳۸۷، چاپ اول.
نمرت معتبره در ۸ صفحه

فهرست

مقدمه..... ۱۱

۱- امور تربیتی در مدارس..... ۱۵

۲- بسیج مستضعفین..... ۱۸

۳- بنیاد امور مهاجرین جنگ تحمیلی..... ۲۲

۴- بنیاد بعثت..... ۲۴

۵- بنیاد پانزده خرداد..... ۲۶

۶- بنیاد حفظ آثار و ارزش های دفاع مقدس..... ۲۸

۷- بنیاد دایره المعارف اسلامی..... ۳۲

۸- بنیاد علوی..... ۳۴

۹- بنیاد مستضعفان و جانبازان انقلاب اسلامی..... ۳۵

۱۰- بنیاد مسکن انقلاب اسلامی..... ۳۹

۱۱- پژوهشکده‌ی امام خمینی (ره) و انقلاب اسلامی..... ۴۳

۱۲- جهاد دانشگاهی..... ۴۶

۱۳- جهاد سازندگی..... ۵۱

۱۴- دادرای انقلاب اسلامی..... ۵۷

۱۵- دادگاه های انقلاب اسلامی..... ۵۹

۱۶- دادگاه و دادرای ویژه‌ی روحانیت..... ۶۳

۱۷- دادگاه ویژه‌ی مستقر در شهرداری..... ۶۷

- ۱۸ - دانشکده‌ی علوم حدیث ۶۹
۱۹. دانشگاه آزاد اسلامی ۷۲
- ۲۰ - دانشگاه امام حسین (ع) ۷۸
۲۱. دانشگاه امام صادق (ع) ۸۰
- ۲۲ - دانشگاه امام علی (ع) ۸۳
- ۲۳- دانشگاه تربیت مدرس ۸۷
- ۲۴ - دانشگاه شاهد ۹۰
- ۲۵- دانشگاه علوم رضوی ۹۵
- ۲۶- دانشگاه مذاهب اسلامی ۹۷
- ۲۷- دانشگاه مفید ۹۹
- ۲۸- دفتر تبلیغات اسلامی، حوزه‌ی علمیه‌ی قم ۱۰۲
- ۲۹- دفتر همکاری حوزه و دانشگاه (پژوهشگاه حوزه و دانشگاه) ۱۰۶
- ۳۰ - دفتر خدمات حقوقی - بین‌الملل ریاست جمهوری ۱۱۰
- ۳۱- دولت موقت جمهوری اسلامی ایران ۱۱۱
- ۳۲ - دیوان عدالت اداری ۱۱۵
- ۳۳ - سازمان اقتصاد اسلامی ۱۱۸
- ۳۴ - سازمان بازرسی کل کشور ۱۲۳
- ۳۵ - سازمان تبلیغات اسلامی ۱۲۶
- ۳۶- سازمان تعزیرات حکومتی ۱۳۱
- ۳۷ - سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی ۱۳۴
- ۳۸ - سازمان قضایی نیروهای مسلح ۱۳۷
- ۳۹ - سپاه پاسداران انقلاب اسلامی ۱۴۱
- ۴۰ - ستاد اجرایی فرمان هشت ماده‌ای امام خمینی (قدس سره) ۱۴۶
- ۴۱ - ستاد اقامه‌ی نماز ۱۵۲
- ۴۲ - ستاد احیای امر به معروف و نهی از منکر ۱۵۴
- ۴۳ - ستاد اصلاح زندان‌ها ۱۵۸
- ۴۴ - ستاد بسیج اقتصادی کشور ۱۵۹
- ۴۵ - ستاد تبلیغات جنگ ۱۶۲
- ۴۶ - ستاد جنگ‌های نامنظم ۱۶۶

- ۴۷ - ستاد فرماندهی کل قوا..... ۱۷۰
- ۴۸ - ستاد مبارزه با مواد مخدر..... ۱۷۴
- ۴۹ - ستاد مرکزی بزرگداشت ارتحال حضرت امام (ره)..... ۱۷۶
- ۵۰ - شورای امنیت کشور..... ۱۷۹
- ۵۱ - شورای انقلاب اسلامی..... ۱۸۲
- ۵۲ - شورای بازنگری در قانون اساسی..... ۱۸۸
- ۵۳ - شورای رهبری..... ۱۹۲
- ۵۴ - شورای عالی انقلاب فرهنگی..... ۱۹۴
- ۵۵ - شورای عالی امنیت ملی..... ۱۹۸
- ۵۶ - شورای عالی پشتیبانی جنگ تحمیلی..... ۲۰۱
- ۵۷ - شورای عالی جوانان..... ۲۰۳
- ۵۸ - شورای عالی دفاع..... ۲۰۶
- ۵۹ - شورای عالی قضایی..... ۲۰۹
- ۶۰ - شورای عالی طرح‌های انقلاب اسلامی..... ۲۱۲
- ۶۱ - شورای فرهنگی - اجتماعی زنان..... ۲۱۴
- ۶۲ - شورای فرهنگ عمومی کشور..... ۲۱۹
- ۶۳ - شورای موقت ریاست جمهوری..... ۲۲۴
- ۶۴ - شورای نمایندگان مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها..... ۲۲۶
- ۶۵ - شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی..... ۲۳۰
- ۶۶ - شورای نگهبان قانون اساسی..... ۲۳۴
- ۶۷ - شورای اسلامی شهر و روستا..... ۲۴۳
- ۶۸ - صندوق ترمیم خسارات انقلاب اسلامی..... ۲۴۷
- ۶۹ - عقیدتی سیاسی نیروهای مسلح..... ۲۴۹
- ۷۰ - کمیته‌ی استقبال از امام خمینی..... ۲۵۳
- ۷۱ - کمیته‌های انقلاب اسلامی..... ۲۵۶
- ۷۲ - کمیته‌ی امداد امام خمینی..... ۲۶۰
- ۷۳ - طرح شهید رجائی..... ۲۶۲
- ۷۴ - مجلس خبرگان رهبری..... ۲۶۵
- ۷۶ - مجمع تشخیص مصلحت نظام..... ۲۷۲
- ۷۵ - مجلس خبرگان قانون اساسی

۲۶۸

- ۲۷۹ ..... ۷۵۶ - مجمع جهانی تقریب مذاهب اسلامی
- ۲۸۳ ..... ۷۸ - مجمع جهانی اهل بیت (ع)
- ۲۸۵ ..... ۷۹ - مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- ۲۸۸ ..... ۷۵ - مرکز امور مشارکت زنان ریاست جمهوری
- ۲۹۳ ..... ۸۱ - مرکز جهانی علوم اسلامی
- ۲۹۷ ..... ۸۲ - مرکز رسیدگی به امور مساجد استان تهران
- ۲۹۹ ..... ۸۳ - مکتب بانوان قم (جامعه الزهرا)
- ۳۰۲ ..... ۸۴ - مؤسسه‌ی تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)
- ۳۰۴ ..... ۸۵ - مؤسسه‌ی مطالعات تاریخ معاصر ایران
- ۳۰۷ ..... ۸۶ - نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی
- ۳۱۱ ..... ۸۷ - نهضت سوادآموزی
- ۳۱۸ ..... ۸۸ - وزارت اطلاعات
- ۳۲۲ ..... ۸۹ - وزارت تعاون
- ۳۲۶ ..... ۹۰ - وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
- ۳۳۱ ..... ۹۱ - هیئت رسیدگی به جنایات آمریکا
- ۳۳۶ ..... ۹۲ - هیئت سه نفره‌ی حل اختلاف
- ۳۳۹ ..... ۹۳ - هیئت عفو و بخشودگی زندانیان
- ۳۴۳ ..... ۹۴ - هیئت‌های هفت نفره‌ی واگذاری زمین
- ۳۴۷ ..... ۹۵ - هیئت مرکزی گزینش
- ۳۵۴ ..... ۹۶ - هیئت‌های پاکسازی ادارات
- ۳۵۸ ..... ۹۷ - هیئت ویژه‌ی تشخیص صلاحیت نخست‌وزیر
- ۳۶۳ ..... نمایه

مقدمه

نهاد در لغت به معنی «بنیاد» است، ولی در علوم اجتماعی به مجموعه‌ی تشکیلات منسجم و مقررات و سنت‌هایی اطلاق می‌شود که یک اجتماع یا گروه متشکل را مشخص می‌سازد. به عبارت دیگر، نهاد عبارت است از یک بنیاد یا سازمان عمومی تأثیرگذار که اهداف خاصی را دنبال می‌کند و دارای تأثیرات ملموسی در جامعه است. هر جامعه و اجتماع انسانی با توجه به موقعیت‌های خاص و ویژگی‌های زمان به تأسیس نهادهایی مبادرت می‌ورزد که دارای کارکردهایی مختص همان عصر و زمان است و چه بسا نهادهایی که در جوامع مختلف بر حسب ضرورت تشکیل و پس از انجام مأموریت محوله منحل شده‌اند. پیروزی انقلاب اسلامی ایران در اواخر قرن بیستم، یکی از مهم‌ترین تحولات معاصر جهان بود که تغییرات وسیعی را در کشور و حتی جهان در پی داشت. از مشخصه‌های این انقلاب دینی بودن آن است که آن را از سایر انقلاب‌های قرن ۱۹ و ۲۰ متمایز می‌سازد؛ انقلابی که بنیان نظامی ۲۵۰۰ ساله را برهم ریخت و نظامی نو جایگزین آن ساخت که این جایگزینی نمودهای عینی و ملموسی در جامعه داشته است. به عبارت دیگر، این انقلاب با توجه به صبغه‌ی مذهبی و ایدئولوژیکی خود دگرگونی‌هایی را در جامعه ایجاد کرد که یکی از آن دگرگونی‌ها تأسیس نهادهای متعدد مذهبی، سیاسی، عمرانی، قضایی، نظامی و... بود. علاوه بر این، انقلاب اسلامی موجب از بین رفتن نهادهایی شد که با توجه به نظام سلطنتی حاکم بر جامعه‌ی قبل از انقلاب در ایران تأسیس شده بودند.

این نهادها که از آن با عنوان «**نهادهای انقلابی**» یاد می‌شود، عبارت‌اند از بنیادها و مؤسساتی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای صیانت و پاسداری از آن و ترمیم بی‌توجهی به برخی از مسائل جامعه تشکیل گردیدند. به عبارت دیگر، به سازمان‌ها و بنیادهایی که پس از پیروزی انقلاب اسلامی برای تحقق بخشیدن به اهداف انقلاب

ایجاد شد، «نهادهای انقلابی» گفته می‌شود. ضرورت‌های تشکیل چنین نهادهایی عبارت بودند از: ۱- تحول کیفی در نهادهای رژیم طاغوت و سوق دادن آنها به سوی نهادهای انقلابی و اسلامی، دگرگونی و تحول کیفی در سیستم اداری و حکومتی و تغییر ماهیت همه‌ی نهادهای رژیم پهلوی؛ ۲- جبران زوال و یا متلاشی شدن برخی نهادها که به علت ماهیت‌شان پس از پیروزی انقلاب اسلامی از بین رفتند؛ ۳- رفع نقص موجود در تشکیلات رژیم سابق برای تحقق اهداف انقلاب اسلامی و... این نهادها به منظور تحقق آن ضرورت‌ها، بلافاصله پس از پیروزی انقلاب اسلامی تشکیل شدند و دارای ویژگی‌های مشترکی بودند که می‌توان در موارد ذیل خلاصه کرد: ۱- فقدان تشریفات اداری و بوروکراسی شدید معمول در ارگان‌های دولتی وجود داشت؛ ۲- سرعت عمل و ارائه‌ی خدمات سریع به مردم و به عبارت دیگر عملکرد انقلابی و آنی؛ ۳- حضور جوانان و کارمندان دلسوز و متعهد و نیز پرتلاش و فعال؛ ۴- پرورش نیروهای متعهد و دفاع از روحیه‌ی ابداع و نوآوری. البته همه‌ی نهادها در یک زمان مشخص تأسیس نشدند، بلکه هر کدام بنا بر ضرورتی تأسیس شدند و شروع به فعالیت کردند. اغلب این نهادها پس از تأسیس زیرنظر بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام یا مقام ولایت فقیه قرار گرفتند و توسط آن مقام خط‌مشی‌های فعالیت آن مشخص می‌شد، ولی به مرور و با مشخص‌تر شدن وظایف و مسئولیت‌ها، بعضی از این نهادها درهم یا در ارگان‌های دولتی ادغام گردیدند. در طول حیات جمهوری اسلامی و بنا به اقتضای زمان، برخی نهادهای دیگر بسته به ضرورت تشکیل شده است. این نهادها به مرور تکمیل، ترمیم، حذف یا زیرنظر یکی از ارگان‌های دولتی قرار گرفتند و به فعالیت پرداختند. برخی از این نهادها از مراکز حساس و تأثیرگذار انقلاب اسلامی می‌باشند که مجلس خبرگان رهبری، مجلس خبرگان قانون اساسی، سپاه و... از آن جمله‌اند. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، بنیاد علوی، بنیاد پانزده خرداد، جهاد سازندگی، جهاد دانشگاهی، نهاد نمایندگی ولی فقیه در دانشگاهها، شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای عالی جوانان، بنیاد شهید انقلاب اسلامی، برخی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و نیز کاربردی، نهضت سوادآموزی و... از دیگر نهادهای انقلابی هستند که برای تحقق اهداف انقلاب اسلامی تشکیل شده‌اند. در کنار این نهادها برخی نهادهای دیگر منحل یا درهم ادغام شده‌اند که از آن جمله می‌توان به انحلال شورای انقلاب اسلامی پس از تشکیل مجلس شورای اسلامی، ادغام کمیته‌های انقلاب اسلامی در نیروی انتظامی، تبدیل جهاد سازندگی به یک وزارتخانه‌ی دولتی و... اشاره کرد.

این نهادها در تثبیت و ترمیم نابسامانی‌های جامعه و نیز جلوگیری از اغتشاش‌ها و ناآرامی‌ها و البته سازندگی کشور نقش ویژه‌ای داشتند. چه بسا در نبود آن نهادها، نظام مقدس جمهوری اسلامی به این مرحله از رشد و بالندگی نمی‌رسید و بحران‌های عدیده‌ای چون خرابی‌های ناشی از انقلاب، جنگ‌های خیابانی سال‌های ۱۳۵۸ و ۱۳۵۹، جنگ تحمیلی، محاصره‌های اقتصادی و... در اثر تلاش‌های چنین نهادهایی پشت سر گذاشته شد.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی برای تدوین تاریخ انقلاب اسلامی در صدد تهیه و نگارش تاریخچه‌ای از نهادهای انقلابی برآمد. بدین منظور ابتدا با مراجعه به منابع مکتوبی چون روزنامه‌های متعدد، مجموعه قوانین مجلس شورای اسلامی، فهرستی از نهادهای انقلابی اسلامی تهیه شد. در مرحله‌ی اول بالغ بر ۱۲۰ نهاد با کارکرد انقلابی استخراج شد و پس از مطالعه درباره‌ی آنها، در نهایت ۲۷ نهاد به علت ادغام در یکدیگر حذف و در نهایت ۹۷ نهاد مورد تأیید قرار گرفت و برای پژوهش در اختیار محققان قرار گرفت. البته در این زمینه اولویت‌هایی در نظر گرفته شده بود؛ به طوری که نهادهایی که با فرمان مستقیم و غیرمستقیم امام (ره) و یا مقام معظم رهبری تأسیس شده بودند، در اولویت پژوهش قرار گرفتند. به عبارت دیگر، شاید نهادهایی بودند که کارکرد انقلابی داشتند، ولی توسط امام (ره) و یا مقام معظم رهبری تأسیس نشده‌اند که آن نهادها در این فرهنگنامه نیامده است. علاوه بر این، برخی دیگر از نهادها که پس از پیروزی انقلاب اسلامی تأسیس شدند ولی کارکرد انقلابی نداشتند، از ذکر آنها خودداری شده است. به عبارت دیگر، اگرچه این نهادها پس از پیروزی انقلاب اسلامی تأسیس شده‌اند، ولی نقش انقلابی نداشتند یا به مرور به نهادهای غیرانقلابی تبدیل شدند. برخی از نهادهایی هم که در این فرهنگنامه به آنان پرداخته نشده است، نهادهایی هستند که اگرچه در دوره‌ی قبل از انقلاب اسلامی وجود نداشتند، ولی در قالب ارگان‌های دولتی دیگر فعال بودند که از آن جمله می‌توان به سازمان میراث فرهنگی و کتابخانه‌ی ملی اشاره کرد. بنابراین با این ملاحظات برخی از نهادها در این فرهنگنامه گنجانده نشده‌اند. یکی از مشکلاتی که در ابتدا رخ نمود، فقدان متولی برای برخی از نهادها بود، چرا که برای بررسی دقیق تاریخچه‌ی هر نهادی دسترسی به اسناد و نیز اساسنامه‌ی آن نهاد ضروری بوده است و نبود متولی برای نهادی خاص، این امر را با مشکل مواجه می‌ساخت. علاوه بر آن، تغییر کارکرد و ادغام برخی از نهادها از دیگر مشکلات انجام این طرح بود. همچنین برخی از نهادها منحل شده‌اند و محقق در استخراج فعالیت‌های آن نهاد از مبادی رسمی با مشکل مواجه بوده است.

به‌رغم این مشکلات، تحقیق درباره‌ی این موضوع در گروه کتب مرجع معاونت پژوهشی مرکز اسناد انقلاب اسلامی شروع گردید و این گروه با امضای قرارداد با بیست نفر از محققان تاریخ انقلاب اسلامی پژوهش حاضر را به انجام رسانید که اینک به جامعه‌ی عملی کشور و علاقه‌مندان مطالعات انقلاب اسلامی تقدیم می‌شود. با توجه به اینکه در این زمینه تقریباً هیچ کار مستقلی وجود ندارد، ممکن است که این طرح دارای ایراداتی باشد و چه بسا به نهادهایی در این طرح پرداخته نشده باشد، در حالی که بر اساس اولویت‌های ذکر شده‌ی فوق می‌بایستی در این فرهنگنامه ذکر می‌شدند. بنابراین از همه‌ی نهادهای انقلابی و نیز افراد مطلع درخواست می‌شود تا اطلاعات خود را در این زمینه به مرکز اسناد انقلاب اسلامی ارسال کنند تا در چاپ‌های بعدی مورد لحاظ قرار گردد.

در پایان ضمن تشکر از همه نویسندگان این مجموعه - که اسامی آنها در پایان هر مقاله ذکر شده است - از تلاش‌های آقایان دکتر اکبر اشرفی و منصور طبیعی معاونان فعلی و سابق پژوهشی، رحیم نیکبخت مدیر بخش تدوین و داود قاسم‌پور کارشناس گروه کتب مرجع که، تهیه‌ی مدخل‌ها و نظارت کیفی این طرح را برعهده داشته‌اند و نیز از همکاران محترم در معاونت انتشارات قدردانی می‌شود.

مرکز اسناد انقلاب اسلامی

